

ШКІЛЬНИЙ ТУРИЗМ НА ЧЕРКАЩИНІ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Комар В.П.
УДПУ імені Павла Тичини

Перше десятиріччя ХХІ століття в Україні, крім усього іншого, позначене й підвищенням інтересу до розвитку туризму. Причому це зацікавлення спостерігається не тільки в колах, що традиційно налаштовані на підтримку цього виду занять, а й з боку підприємців та керівників різних рівнів. Останні вбачають у туризмі фактор пожвавлення економічного життя у краї.

Увагу інвесторів привертають численні принади, невичерпні можливості, що має Черкаська область, щоб задовольнити найвибагливіші потреби туристів. Так, тривалість літнього сезону із середньодобовою температурою понад 10°C становить 150-160 днів (з квітня по жовтень), загальна кількість днів із сприятливою погодою складає 115-117 днів на рік, а купальний сезон триває 100-110 днів.

Область розташована в регіоні Середньої Наддніпрянщини, в лісостеповій зоні центральної частини України. На півночі межує з Київською, на заході – з Вінницькою, на сході – з Полтавською, на півдні – з Кіровоградською областями. Загальна площа області 21 тис. кв. кілометрів.

Одним з достоїнств області є архітектурна спадщина та історико-культурна аура краю. Архітектурно-містобудівна спадщина представлена, пересічно, спорудами ХVІІІ- поч. ХХ ст. Збереглися поодинокі пам'ятки Княжої доби (Канів) та ХVІІ ст. (Чигирин, Суботів). В області на державний облік узято 312 пам'яток архітектури, з яких понад 50 – загальнодержавного значення. Відомо понад 380 нововиявлених пам'яток архітектури. До списку історичних міст і селищ увійшли: Звенигородка, Золотоноша, Кам'янка, Канів, Корсунь-Шевченківський, Сміла, Стеблів, Тальне, Умань, Черкаси, Чигирин. Черкаська область найбагатша в Україні на заповідники – їх тут створено 6: Шевченківський національний заповідник в місті Каневі, національний заповідник „Чигирин”, Державний історико-культурний музей-заповідник „батьківщина Т.Г. Шевченка”, Державний історико-культурний заповідник у місті Кам'янці, Державний історико-культурний заповідник у місті

Корсунь-Шевченківський, Державний історико-культурний заповідник „Трахтимирів”, історико-культурний центр у місті Умані. Заповідним об’єктом є також славнозвісний парк „Софіївка” у місті Умань.

Немало на Черкаській землі пам’ятників, обелісків і меморіальних комплексів, що увіковічують пам’ять про видатні історичні події, видатних людей, імена яких нерозривно пов’язані з Черкащиною.

На хуторі Суботів біля Чигирини народився та провів своє дитинство Богдан Хмельницький. На Черкащині народились М.А. Максимович, І.С. Нечуй-Левицький, С.С. Гулак-Артемівський. В свій час Черкащину відвідали Г.С. Сковорода, І.П. Котляревський, Адам Міцкевич, О.С. Пушкін та П.І. Чайковський.

Черкаська земля дала людству Тараса Шевченка. З його ім’ям пов’язано багато місць паломництва туристів – цінителів його таланту: с. Моринці Звенигородського району, де народився поет, м. Канів – Тарасова (Чернеча) гора місце поховання поета, с. Шевченкове (Кирилівка), де пройшло дитинство поета, м. Корсунь-Шевченківський.

Проте, на жаль, цей потужний потенціал використовується далеко не повною мірою. Причини – давно і добре відомі: брак коштів для завершення будівництва туристичних об’єктів, розірвані зв’язки з туристичними центрами в країнах СНД та криміногенна ситуація на дорогах і в самому регіоні відлякує людей. Об’єктивний аналіз статистичних даних показує, що сукупність несприятливих факторів все ж таки остаточно зруйнувати класичний туризм не змогла. У нього є можливості для відродження і подальшого зростання. Оскільки іноземний туризм став дорогим задоволенням, чимало завзятих мандрівників звернули свою увагу на принади рідного краю. Проїхавши шляхами Черкаської землі, туристи були приємно вражені побаченим.

Такі в цілому сприятливі для розвитку місцевого туризму тенденції ще більш важливі для поширення шкільного туризму. Гостра необхідність у його відродженні та піднесенні визначається не тільки потребами оздоровлення та відпочинку. Туризм є важливою складовою частиною освіти та виховання. Залучення учнів та студентської молоді до туристичної діяльності створює унікальну можливість водночас розв’язувати цілу низку проблем.

В цілому ж умови для шкільного туризму у 1960-80-х рр. не були надто сприятливими. Через необхідні матеріальні затрати, порівняно з іншими заняттями досить-таки значні, велику відповідальність за життя і безпеку дітей, відсутність достатньої кількості підготовлених спеціалістів, далеко не кожний район в області, не кажучи вже про окремі школи, міг похвалитися розвиненою мережею туристичних гуртків.

На зламі 1980-90-х рр., коли в країні відбувалися доленосні зрушення, настали далеко не кращі часи і для шкільного туризму. Фінансування з боку державного бюджету фактично припинилося, місцеві підприємства та колгоспи, що раніше інколи виступали у ролі меценатів, самі не мали грошей на рахунку. До фінансової скрути долучилися труднощі, зумовлені розпадом СРСР, активним процесом державотворення, що розпочався на його теренах. Саме тому у першій половині 1990-х рр. спостерігається – принаймні, це характерно для Черкаської області – згортання масової туристичної роботи в школах і позашкільних закладах.

Перед керівниками системи народної освіти постає не проста проблема збереження центрів дитячого туризму, забезпечення їх працівників роботою та заробітною платою. У пошуках нових альтернатив Міністерство освіти звертає увагу на краєзнавство як визначальний напрям туристичної діяльності у школах, принаймні на перехідну добу. Власне, і шукати тут довго не треба було, адже віддавна краєзнавчо-пошукова робота і туризм йшли пліч-о-пліч. Але на практиці це було не просто. Упродовж 1990-х рр. відбувався процес переорієнтації з престижних подорожей по Союзу, відмова від романтики далеких мандрів – по горах Кавказу, великих ріках Сибіру, історико-архітектурних заповідниках Прибалтики чи Середньої Азії – на вивчення природи та історико-культурної спадщини України. Але й тут дається взнаки відсутність коштів. Хоч поїздки до Криму, Карпат, на Чорноморське узбережжя і захоплюючі, і повчальні, але коштують дорого. Тому значного розвитку на Черкащині набула така форма шкільного туризму як похід по рідному краю. Вона має свої позитивні риси – сприяє національному патріотичному вихованню молоді. Належним чином оцінили можливості поєднання краєзнавства зі шкільним туризмом науково-освітянські кола громадськості на Міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого

туризму і краєзнавства в закладах освіти”, що відбулася у квітні 2002 р. у м. Переяслав-Хмельницькому, значну увагу приділили обом аспектам навчально-виховної роботи. Доповідачі розкрили тезу про те, що туризм є важливою ділянкою у здійсненні краєзнавчої роботи.

Отже, на даний час уже створені теоретичні засади для поєднання, принаймні в рамках школи та позашкільного виховання, туризму з краєзнавчо-пошуковою роботою.

Спробуємо на конкретних прикладах організаційної діяльності простежити практичні кроки на цьому шляху. Розвитком дитячого та юнацького туризму на Черкащині опікується Обласний центр туризму та краєзнавства, якому належить в області незаперечне лідерство у справі відродження призабутих туристських традицій.

У безпосередній діяльності обласного центру можна виокремити такі головні напрямки: туристично-рекреаційний, краєзнавчий, популяризаційно-просвітницький. Він же й займається підвищенням кваліфікації місцевих кадрів, підготовкою методичних матеріалів, що надсилаються до районних центрів для безпосереднього використання в учительській практиці. Сюди ж стікається весь потік інформації про заходи, що проводяться в області в рамках туристично-екскурсійної роботи. Аналіз звітної документації центру дав змогу скласти об’єктивну картину відповідної діяльності за минулий рік.

У 2003 році працівниками обласного центру було представлено 2 програми розвитку туризму та краєзнавства та програму розвитку позашкільної освіти, де туристично-краєзнавчій роботі приділяється чимала увага, організовано 2 обласні туристичні заходи (обласні змагання з техніки пішогодного туризму та обласний зліт юних туристів).

В області нараховується 6 станцій юних туристів в містах Черкаси, Умань, Канів, Городище, Сміла та 6 відділів туристично-краєзнавчого спрямування при міських та сільських будинках дитячої творчості. За напрямком роботи гуртки при станціях юних туристів розподіляються так: юні туристи; водний туризм та спортивне орієнтування, юні велосипедисти, пішохідний туризм, краєзнавчі та народознавчі гуртки.

Протягом року було здійснено спроби активізувати краєзнавчу роботу шляхом проведення всеукраїнських вікторин „Краса і біль України”, „Сто чудес України”, „Згадаємо героїв імена”. Вікторини проводились в три тури: на рівні району, області, всеукраїнському рівні.

В 2004 році була проведена виставка приурочена 50-ти річчю туристично-краєзнавчого руху на Черкащині. На виставці були представлені експозиції усіх діючих гуртків області, що мають туристично-краєзнавче спрямування. Вражало різноманіття представлених експозицій. Вони включали в себе фотоматеріали, методичні розробки, маршрутну документацію, дослідницькі роботи по рідному краю, а також атрибутику минулих років (вимпели, значки і т.д.).

Пошукова робота проводилася в рамках двох туристсько-краєзнавчих експедицій: „Краса і біль України”, „Сто чудес України”. Мабуть, важко переоцінити значення для виховання та й освіти учнів, прищеплення їм інтересу та любові до минулого свого краю, свого роду першої із названих форм роботи

Значні досягнення головного центру в організації дитячого туризму на Черкащині аж ніяк не означають, що у цій складній сфері немає ніяких проблем. На жаль, їх чимало, вони добре відомі всім: скорочення фінансування; брак фахівців; слабка або й взагалі відсутня матеріальна база; відсутність налагоджених зв'язків з регіональними краєзнавчими організаціями. Туристична та й краєзнавча діяльність недостатньо висвітлюються засобами масової інформації. Найтяжче відбивається на організаційній роботі брак коштів та необхідного спорядження. Із сльозами на очах розповідають методисти, скільки нервів і часу у них відбирає пошук спонсорів, які б забезпечили приїзд команд, їхнє харчування, розміщення. А ще ж треба подбати про призи для переможців. Приклад для сьогодення типовий. Із нього, безумовно, всім зацікавленим особам, і в першу чергу, керівництву, треба зробити висновок: будь-якою ціною зберегти досвідчені кадри організаторів туристичної і краєзнавчої роботи, бо саме від них залежить успіх справи. Методисти-інструктори зі спортивних видів туризму виявляють неабияку винахідливість для підготовки молоді. Так, замість тренування на скелях, що в умовах Черкащини неможливо, юні туристи використовують дерева.

Далеко не кращі часи для нашої країни в цілому, її освіти та культури зокрема,

аж ніяк не означають, що треба сидіти склавши руки і чекати на зміни. Досвід, безумовно, не бездоганної, але динамічної, позначеної рисами творчого пошуку практичної роботи Черкаського обласного центру дитячого та юнацького туризму підтверджує цю істину. Ще один висновок заслуговує на увагу спеціалістів: поєднання туризму з краєзнавством стало вирішальним чинником не тільки виживання, але й певних успіхів. Про це свідчить аналіз діяльності організаторів шкільного туризму на Черкащині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вечерський В.В. Загальні відомості про історико-культурні ресурси в туристичних регіонах України // Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 2 (Збірник статей). – К.: ЧП Кармаліта, 1999. – 656 с.
2. Добровольська А. Динаміка туристських послуг // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 1999. – № 31. – С. 1.
3. Савченко О. Я. Стан краєзнавчої роботи в школах України та шляхи підвищення її ефективності // Історія України: Маловідомі імена. Події. Факти. (Збірник статей). – К., 1999. – Вип. 9. – С. 15.
4. Тронько П. Краєзнавчий рух в Україні (історія, сьогодення, перспективи) // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 1999. – № 38. – С. 5.
5. Украина туристическая: Фотопутеводитель / Сост. С.С. Павловский. – К.: Мистецтво, 1986. – 448 с.